

מראי מקומות - יומא

כג.

א. שאינו נוקם ונוטר כנחש

פירש המהרש"א, שהדמיון לנחש הוא באופן הנקמה, שהרי הקדוש ברוך הוא קילל את הנחש ב'הוא ישוּפך ראש', כלומר שהאדם יכה את הנחש בראש במקום שהוא עיקר חיותו, ולעומת זאת על הנחש נאמר 'ואתה תשוּפנו עקב', כלומר שהנחש יכה את האדם ממקום הפחות חשוב שבו שהוא בעקב. וכך צריכה להיות הנקמה של תלמיד חכם, שאפילו שעשו לו היזק גדול הוא לא ינקום אלא כנחש בדבר קטן, ומכל מקום גם לא יוותר, וזה הדמיון לנקמת הנחש.

ב. ההוא בממון הוא דכתיב

הקשה היראים (קצ"ז-קצ"ח), מנין להעמיד את ציווי התורה דווקא בממון ולא בכל דברים. ופירש שלומדים זאת מדבר הלמד מענינו, שהפסוק הקודם לו מדבר מעניני ממון על פעולת שכר שכיה, עושק, וגזל, ומזה לומדים שגם לא תקום ולא תטור מדבר בממון.

ג. ההוא בממון הוא דכתיב וכו'

כתב החפץ חיים (פתיחה לאוין ח"ט), שנחלקו הראשונים להלכה, האם איסור נקימה ונטירה הוא רק בממון, או גם בצער הגוף, והביא מהחינוך (רמ"א-רמ"ב), וכן דייק מסתימת הרמב"ם, שהאיסור אינו רק בממון אלא גם בצער הגוף. והקשה, מהגמרא כאן שמבואר שהאיסור הוא רק בממון. ותירץ, שלדעתם בשאלת הגמרא 'והא תניא הנעלבין ואינם עולבין' וכו', הגמרא חוזרת מהתירוץ שדווקא בממון יש איסור, כיון רואים שהתורה מקפידה על נקימה ונטירה גם בדברים אחרים, ואם כן למסקנא האיסור נאמר בכל מקרה.

ד. ואיזו היא נטירה אמר לו השאילני קרדומך וכו'

כתב הגבורת ארי, שבנטירה פתח בהשאילני קרדומך ולא במגל, משום שבנקמה סיים בקרדום. ועוד כתב שהכל מעשה אחד, שראובן שאל משמעון מגל ושמעון לא השאיל לו, ואחר כך שאל שמעון מראובן קרדום וראובן סירב להשאיל לו מפני ששמעון לא השאיל לו, ובזה עבר ראובן על לא תקום, ולאחר מכן שאל ראובן משמעון חלוק ושמעון השאיל לו ואמר לו איני כמותך שלא השאלת לי ובזה שמעון עובר על תטור, ויש בזה חידוש שאפילו שראובן עבר כבר בלא תקום עדיין אסור לשמעון לנטור.

והמקור שאפילו באופן זה אסור לנטור הוא מכך שהקדימה התורה את איסור הנקימה לאיסור הנטירה אף שבדרך כלל הנטירה קודמת לנקמה, אלא מוכח שאפילו לאחר שאחד כבר נקם עדיין יש איסור לנטור.

ה. עליהם הכתוב אומר ואוהביו כצאת השמש בגבורתו כתב התוספות הרא"ש (שבת פח.), שהדמיון בין מי ששותק לשמש הוא, שכמו שהשמש שמעה כשהלבנה קטרגה ושתקה, כך מי ששומע חרפתו ואינו משיב.

ו. דמפייסו ליה ומפייס

הקשה הריטב"א, שבגמרא (ראה מגילה כח.) מסופר שאחד מהאמוראים אמר שיש לו מעלה שאינו שוכב לישון עד שהוא מוחל לכל מי שציער אותו, ואילו כאן מבואר שתלמיד חכם נוקם ונוטר, ולא משמע שם שמוחל בגופו ונוטר בליבו, ולא משמע שהוא דוקא אם פייסו אותו. ותירץ, שהמבואר בסוגייתנו שיש חיוב לנקום היינו כשציערוהו על עניני שמים, ובסוגיא שסמדובר כשציערוהו על ענינים אחרים. והמהרש"א תירץ, שמדובר שם כשפייסוהו, והכוונה שאף שלא נתפייס מיד, מכל מקום לפני השינה התפייס איתו.

ז. ואין מונין להן אלא אחת

פירש רש"י, אין נמנה אלא איש אחד. אבל הרמב"ם (תמידין פ"ד ה"ג) כתב שמונים לפי האצבעות, ואם אחד הוציא שתי אצבעות מונים שתיים ולא כמנין האנשים. עוד כתב בפירוש המשניות, שחולה מוציא אחת ובריא מוציא שתיים, ורש"י פירש להיפך.

ח. וכן הוא אומר וגם דם נקי שפך מנשה

הקשה המהרש"א, שהרי מעשה זה היה בזמן רבי צדוק, שהיה בסוף ימי בית שני, ואם כן מה הראיה מהפסוק שנאמר על מנשה, שהוא היה בימי בית ראשון, שהרי כשהגמרא אמרה שבית ראשון חרב בגלל שפיכות דמים היא מביאה את הפסוק הזה, ועל בית שני לא נאמר שהוא חרב על שפיכות דמים, הרי שפיכות הדמים לא היה שייך גם לבית שני. ותירץ, שמכיון שבזמן בית ראשון זה היה קל מאד, ממילא גם בזמן בבית שני היה זה קל קצת. וכן כתב הריטב"א (עמוד ב'), שמכיון שהורגלו מכבר לשפוך דם בירושלים, נעשה זה לדבר קל בעיניהם.